

ŽARKO MULJAČIĆ

Miramarska cesta 38

HR-10000 Zagreb

CROATICA U PRVOJ KNJIZI TALIJANSKOG DEONOMASTIČKOG POVIJESNOG RJEČNIKA (DI)

Deonomastika je nova leksikološka poddisciplina koja proučava (stvarno od ca. 1860., a pod tim imenom od 1982.) ‘apelativne’ izvedenice vlastitih imena (toponima, antroponima i, rjeđe, naziva ustanova, udruga i organizacija). Takvi su leksemi najčešće opće imenice i pridjevi (rjeđe glagoli i veoma rijetko prilozi). Nakon analize nastanka prvog talijanskog deonomastičkog rječnika koji je pod naslovom *Deonomasticon Italicum* počeo 1997. god. objavljivati njemački romanist Wolfgang Schweickard (godišnje se tiska po jedan svezak; Prva knjiga, sv. 1–6, ima podnaslov *Derivati da nomi geografici: Abano Terme – Exeter*, Tübingen 2002). Autor se posebno osvrće na najvažnije tu dosad objavljene natuknice koje stoje u izravnoj ili neizravnoj vezi s hrvatskim toponimima *Brač*, *Dalmacija*, *Hrvatska*. Za imenicu *brazzera* stvar nije sasvim sigurna.

Nakon izlaska zadnjeg (šestog) sveska Prve knjige projekta poznatog pod akronimom *DI*¹ (predviđene su još barem tri knjige sa po šest odnosno sedam

---

¹ U izvještaju za 2002., koji je izašao u svesku s podacima za 53 leksikografska pothvata na dugi rok koji se odvijaju na “ozemlju njemačkog jezika” uz pomoć javnih i privatnih fondova, W. Schweickard (2003, 132) daje na znanje definitivni bibliografski naslov za sukcesivno završenu Prvu knjigu: Schweickard, Wolfgang, *Deonomasticon Italicum. Dizionario dei derivati da nomi geografici e da nomi di persona, vol. 1: Derivati da nomi geografici: Abano Terme – Exeter*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2002. Tu precizira podnaslove prvih šest svezaka (tal. *fascicoli*) i podatke o dosad objavljenim recenzijama (23) koje se tiču jednog ili više svezaka. Usp. u ovoj bibliografiji Schweickard (1997a, 1998a, 1999a, 2000a, 2001a, 2002a. Naziv Dopunskog bibliografskog sveska koji je objavljen istodobno s prvim sveskom *DI* v. pod Schweickard, 1997b. Svi zainteresirani mogu besplatno odčitati taj *Supplemento bibliografico* na internetu (www.romanistic.uni-saarland.de/schweickard). Prošireno izdanje tog pomagala treba uskoro izaći. Do rujna 2001. Prof. S. predavao je na Sveučilištu u Jeni, a od tog datuma predaje ponovno u Saarbrückenu (gdje se nalazi i redakcija starijeg i većeg pothvata *LEI*). Njegov voditelj (Leiter) Prof. Dr. Dr. hc. mult. Max Pfister kooptirao ga je u svojstvu suvoditelja *LEI*-a od rujna 2001. Usp. Pfister (2003, 122))

svezaka, tako da će cijeli *DI* biti dostupan poslije 2020.)² zgodna je prilika da se upoznamo s dosadašnjim dostignućima jedne nove leksikološke poddiscipline, koju je talijanski filolog Enzo La Stella nazvao *deonomastika*, ne samo teoretski nego i praktički, tj. u svezi sa “sudbinom” nekih “naših” toponima na talijanskom jezičnom prostoru u koji su oni stigli ili preko jezika-posrednika,³ ili kao posljedica izravnih hrvatsko-talijanskih dodira.⁴ Kako bismo se mogli u 4. pogl. kritički osvrnuti na naslovnu temu, potrebno je da u poglavljima 1. do 3. kažemo bitno o trima skupinama problema: 1. *Talijanska deonomastika avant la lettre*; 2. *Talijanska deonomastika u svojoj zreloj fazi*; 3. *Mjesto Schweickardtova DI u romanistici i talijanistici*. Pošto su u toku mojih istraživanja postale razvidne i neke neočekivane ‘koristi’ za hrvatsku leksikologiju (osobito za hrvatsku deonomastiku koja će se u budućnosti konstituirati kao njen sastavni dio) i etimologiju, ovaj će prilog završiti poglavljem 5. *Razno*.

1. Talijanska deonomastika *avant la lettre*

Skromni dijalektolog Francesco Cherubini (1789.–1851.), koji je za života objavio dva uzorna priručnika: *Vocabolario milanese-italiano, I–II*, Milano 1814⁵ i *Vocabolario mantovano-italiano*, Milano 1827, bio je izgubio svaku nadu da će njegovo najvažnije djelo (koje sadrži oko 12.000 natuknica: od *Aarborghe-se* (tako glasi na talijanskome ime stanovnika sela Harburga, Njemačka) do *Zwonigrodese* (sic), tj. ime sela Zvonigrada “in Dalmazia”) ikad ugledati svjetlo dana, što se ipak dogodilo trudom njegova prijatelja G. B. de Capitanija postumno. Usp. Schweickard (1996d). U Cherubinijevo doba termin *patronimico* rabio se i u značenju tada nepostojećeg termina *etnico* (usp. Schweickard, 1992a, 66, bilj. 94). Bruno Migliorini (1896.–1975.) najznačajniji je talijanski ‘deonomastičar’⁶

---

² Najuglednija romanistička revija *Zeitschrift für Romanistische Philologie*, Tübingen, daje na kraju prvog sveska 118. godišta (2001) reklamnu stranicu iz koje se daje zaključiti da W. Schweickard tada nije još točno znao, koliko će mu svezaka trebati da završi *DI*. Tu i. o. čitamo: “La prima parte del dizionario comprende i derivati da nomi geografici (18 fascicoli ca.), con inclusione del settore particolarmente interessante delle formazioni etniche, la seconda parte è riservata ai derivati da nomi di persona (6 fascicoli ca.). L’opera viene redatta in lingua italiana ... Sarà possibile rilegare l’opera con una copertina consegnata al termine di ogni singolo volume (all’incirca ogni 6-7 fascicoli)”. Tada se još nije znalo da će Prva knjiga imati šest svezaka.

³ Radi se o latinskom ‘nasljedstvu’, posredovanju srednjovjekovnog latinskoga i grčkoga, zatim jednog ili više iliroromanskih (uglavnom izumrlih) jezika, a moguća su i druga posredništva (razni italaromanski jezici; francuski).

⁴ Takvih dodira nije u najstarije doba bilo previše.

⁵ Schweickard (1996d, 483) je vidio “una seconda edizione in quattro volumi sei volte più ampia (ivi, 1839-1843) ed un supplemento contenente materiale postumo (ivi, 1856)”.

⁶ Pošto – kako mi se čini – imam primat u upotrebi tog termina, bilježim ga, samo za prvi put, unutar navodnika. On ne strši u hrvatskoj terminologiji koja pozna termine *onomastičar* (*HER*, 875) i *toponomastičar* (*HER*, 1339).

avant la lettre (usp. Migliorini, 1927; 1968). Za razliku od zaboravljenog Cherubinija njega su zanimale isključivo one deonomastičke imenice koje su pretrpjele samo značenjsku promjenu, dakle koje nisu nastale uz pomoć sufiksa i sl. (sitne promjene kojima su neke od njih morale biti izvrgnute u talijanskome nisu bitne (*ghigliottina* koju je izumio francuski liječnik J. J. Guillotin (u francuskome *guillotine*) ne sadrži sufiks nego se samo, uz pomoć dočetka *-a* i drugih pojedinosti, ‘integrira’ u fonetski i morfološki sustav jezika-primatelja). Migliorini je svjesno ostavio po strani tzv. *Bildungen auf morphologischer Ebene* izjavivši: “Quanto ai derivati da nomi propri essi troveranno luogo nelle nostre liste in misura relativamente scarsa” (1927, 56 s.), što je Schweickard (1992a, 6) kontrolirao i ustanovio da se u toj opsežnoj monografiji o takvim leksemima govori na svega sedam stranica (335–341). Ako se zna, da se većina istraživača sve do H. J. Wolfa (1964) bavila samo tvorbama na semantičkoj razini, onda postaje bjelodano koliko je Cherubini bio ispred svoga vremena. Nije potrebno naglasiti da su “semantički” deonomastičari djelovali prije konstituiranja strukturalne semantike riječi i proučavali slučaj po slučaj, na pr. kako je francuski toponim *Camembert* u Francuskoj, Italiji itd. postao ‘zaslužan’ za ime sira *camembert* s. m., ili kako se regionim *Champagne* ‘proslavio’ u talijanskome kao enonim *champagne*, adaptiran kasnije u *sciampagna*, s. m. Ostao je, dakle, muškog roda (jer je riječ *vino* (fr. *vin*) tog roda), iako završava na *-a*. Lingvisti su diskutirali da li su ‘deonimi’⁷ koji nemaju veze s prezimenom nekog izumitelja (na pr. s: Braille, Ampère, Watt) plod metonimije (pars pro toto) ili ispuštanja dijela sintagme koji je suvišan za razumijevanje; usp. (*vin de*) *Bourgogne* > *bourgogne*; tal. *borgogna*, s. m. (tj. tzv. elipse). Usp. Pöckl et al. (2003, 40).

Iako ne još odlučno u svojim ranim radovima C. Tagliavini (1903.–1982.) je dosta rano shvatio da su oba smjera u proučavanju deonima neophodna. Datum monografije Cappello – Tagliavini (1981) ne smije nas zavarati: Tagliavini je zbog teške bolesti bio oko deset godina potpuno neaktivan pa je svoj rukopis povjerio na doradu svojoj suradnici; inače bi on bio izašao oko 1971. Tagliaviniju nije ipak mogao biti poznat naziv *deonomastika* koji je, koliko je dosad poznato, prvi upotrijebio Enzo La Stella (1982), čime je ova poddisciplina stupila u Italiji ne samo u svoju zrelu, nego i u svoju ‘svjesnu’ (a pomalo i ‘samosvjesnu’) fazu.

---

⁷ Ovdje je situacija teža, jer se za hrvatsku terminološku lakunu pruža nekoliko ‘rješenja’. Engleski nam tu ne može pomoći, jer on rabi termin *eponym* suprotno od njegova značenja u njemačkoj, talijanskoj i većinskoj francuskoj terminologiji (usp. Schweickard, 1992a, 3–4). Prijevodi dugih naziva mogu eventualno poslužiti kao zbirni naziv (*formazioni deonomastiche* “deonomastičke tvorbe”), ali ne za konkretni pojedinačni rezultat. Polazeći vj. od njemačkog latinizma srednjeg roda koji glasi *Onomasticum/Onomastik*, a u množini *Onomastica/Onomastika*, M. Pfister je u *LEI* 3 (1988, 1130) skovao, govoreći o tal. liku *argo*, tal. termin *deonomastico*. Po mom mišljenju takvo što bi odudaralo u hrvatskoj terminologiji pa bi bilo bolje pomišljati na lik koji se uklapa u niz: *synonym* itd. Konkretnu pobudu dao mi je Günther (2000) koji doduše pozna samo pridjev *deonymisch*, ali ne i imenicu *Deonym*. Stoga predlažem taj lik kao za nas najprikladniji.

2. Talijanska deonomastika u svojoj zreloj fazi

N. B. Atribut se odnosi na talijanski jezik, a ne na narodnost istraživača. Ovo razdoblje počinje 1982. kad je filolog Enzo la Stella T.⁸ u svom prvom radu skovao ime nove poddiscipline i traje još i danas. Vrlo bogat kratak pregled o razvoju deonomastike od doba kad se ona nije još tako zvala (nego je bila bezimena ili se njena bit sažimala (prevodim) nazivima kao *apelativiranje*, *deproprijalizacija* i sl.) do ca. 1990.–1991., kad je Schweickard redigirao svoj habilitacijski rad, obranjen na Sveučilištu u Trieru (v. Schweickard, 1992a), nalazimo u toj monografiji na str. 1–13.⁹

I tko nije čitao La Stellu, razabire iz njegovih naslova da su ga zanimale obje razine (i semantička, i morfološka) i obje glavne grupe vlastitih imena koja su se ‘deonomasticirala’, iako bi iz naslova La Stella, 1990, 1992, mogao doći na pomisao da su ga zanimale uglavnom deantroponimičke izvedenice odnosno, kako on formulira, deantroponimičke semantičke banalizacije.¹⁰ Iz Schweickardovih primjedbi postaje jasno, da La Stella nije kanio prikazati deonimske zakonitosti u talijanskom jeziku uzetom *an sich* i da mu točno datiranje prvih pojava određenih deonima nije jaka strana (najčešće je navodio samo stoljeće bez iznošenja dokumentacije). Njegove ‘juktapozicije’ talijanskih deonima i onih iz dvaju velikih romanskih odnosno germanskih jezika nisu zbog toga dale značajnijih lingvističkih plodova (čitatelj ne saznaje u kojem se jeziku po prvi put pojavio neki politički relevantan deonim, na pr. onaj koji je u hrvatskome preveden s *finlandizacija*, niti može shvatiti, zašto je talijanski jezik morao prevesti njemački deonim *faustisch* s *faustiano* dok su se za njem. *kafkaesk* pojavili rjeđi *kafkaesco* i češći *kafkiano*, od kojih La Stella bilježi samo prvi lik). Najpotpunije viđenje La Stelinih prvijenaca (1982, 1983, 1984) dao je Schweickard u jednom svom ranom radu koji je – zbog svoje važnosti – pretiskan u jednoj vodećoj germanističkoj reviji (1993) (usp. Schweickard, 1988).

---

⁸ Na žalost mi nitko nije znao reći značenje kratice “T.” koja se navodi u svim bibliografijama.

⁹ Tu nalazimo i još nezgrapnije nazive za pojam za koji predlažem termin *deonim*, na pr. *sostantivi/aggettivi detoponimici*, odnosno *deantroponimici*; *dérivés toponymiques* odnosno *anthroponymiques* (str. 3) i podatak da španjolski ima lik *deonomastico* (str. 3).

¹⁰ Vjerojatno u želji bolje prođe izdavač je savjetovao La Stelli izmjenu naslova, sprovedenu u La Stella (1990). Sva tri primjera bila bi, po autoru, deantroponimijske imenice: *dahlia* “dalijska”, “georgina”, *Dahlia mirabilis* duguje oba imena švedskom botaničaru A. Dahlu koji je tu biljku u 18. st. otkrio u Meksiku (*DISC*, 655); *dedalo* “labirint” podsjeća na mitskog arhitekta s Krete (lat. se zvao *Daedalus*) (*DISC* 671); *damigiana* “damižana” nema tako sigurne ‘pretke’. Većina rječnika (tako i *DISC*, 656) vide u njoj posuđenicu iz novijeg francuskog jezika (< *dame-jeanne*; drugi dio predstavlja žensko vlastito ime *Jeanne*, ukoliko je takav etimon točan). Dodajem usput, da većinu deonomastičara ne zanimaju složenice nego samo izvedenice uz pomoć sufiksa ili sufiksoida (Schweickard obrađuje cio niz primjera posljednjeg podtipa; 1990; 1992a, v. *Register*).

Schweickard je već pet godina prije objave habilitacije pomišljao na jedan opsežan abecedni talijanski deonomastički rječnik s veoma detaljnom povijesnom dokumentacijom koji neće biti selektivan ni zbog ‘više sile’ (La Stellina žurba i skromna lingvistička verziranost), ni zbog drugih razloga (osnivač *LEI*-a počeo je pred par godina odvojeno izdavati niz svezaka u kojemu su obrađene riječi germanskog podrijetla;¹¹ njegova “selektivnost” ima druge motive¹²). Ta je namjera postala javnosti poznata u završnici (§ 5.2.3.2. *Italienisch*) njegove habilitacije¹³ (u kojoj talijanski zaprema manje od 5% njena obujma). Dodajmo na kraju da je Schweickard tek nedavno, u službenom osvrtu na dosad prijedbeni put, priznao da se začetak njegova projekta počeo razvijati već 1987. godine (Schweickard, 2003, 131) i da se on od 1996. nalazi na popisu projekata koje financijski podupire Deutsche Forschungsgemeinschaft.

3. Mjesto Schweickardova *DI* u romanistici i talijanistici

U talijanistici *DI* nadilazi i kakvoćom i količinom sva dosad poznata deonomastička djela.¹⁴ Isto vrijedi i u romanistici. Da li će se do ca. 2020. god. (kada bi, sudeći po dosadašnjem ritmu izlaženja, mogao najranije izaći zadnji (24.?) svezak *DI*) pojaviti neko analogno djelo za francuski, španjolski itd., ostaje da se vidi.¹⁵

Uvodno treba o Autoru dati osnovne podatke, što nije teško, jer postoje njegova autobiografija (Schweickard, 1994) kao i govor dekana Filozofskog fakul-

---

¹¹ Taj niz potpisuje Prof. Elda Morlicchio (Sveučilište Salerno). Dosad je stigla do natuknice *Bank*. Predviđeni su i slični nizovi za talijanske riječi arapskoga, grčkoga itd. podrijetla (“glavni” *LEI* se ograničuje na riječi koje je talijanski ‘naslijedio’ iz latinskoga i, preko njega, iz predrimskih jezika Italije). V. Pfister (2003, 118), ali o njima ne znam ništa konkretnoga.

¹² Usp. Schweickard (1992a, 240; 1991, 1992b), Pfister (1984, 1985, 1990, 2000).

¹³ Motiviran relativnom slabošću talijanistike na ovom sektoru u usporedbi s francuzistikom, skromnim teoretskim rezultatima E. La Stelle te namjernom selektivnošću u *LEI* i njegovom inicianom “rasparceliranošću” Schweickard (1992a, 241) dosta uopćeno najavljuje, misleći pri tome samo na talijanski: “Für eine insgesamt homogenere und umfassendere Behandlung von Eigennamen und ihren Ableitungen sollte eventuell – in Anlehnung an die lexikographischen Prinzipien der klassischen Philologie⁴¹² – die Einrichtung eines eigenständigen Onomastikons in Betracht gezogen werden⁴¹³”. U bilj. 412 upućuje na: Forcellini, Aegidius, *Lexicon totius Latinitatis. Onomasticon, 2 vol.*, Patavii, Forni, 1913-1924 (Nachdruck 1965) i na: *TLL*, tj. *Thesaurus linguae Latinae*, Lipsiae, Teubner, 1900 -, osobito na: *Onomasticon. Nomina propria Latina. Thesauri linguae Latinae supplementum*. U bilj. 413 konstatira lakonski: “Die Arbeit von La Stella ist leider wenig hilfreich”, što obrazlaže na str. 244-245.

¹⁴ V. rečeno u svezi sa La Stellom. Lieber-Marri tiče se tekstova iz jednog grada, i to samo iz triju stoljeća. Crocco Galêas (1991) predstavlja prvi pokušaj da se suvremeni talijanski etnici osvijetle na osnovi načela jednog neogenerativnog modela.

¹⁵ Možda za prvi jezik najviše šansi ima E. Büchi (1993, 1996). Kratke naznake o trendovima među francuzistima, hispanistima itd. daje Schweickard (1992a, usp. “Bibliographie”, 276-320; “Sachregister”, 321-327; 2001, 903-904).

teta u Jeni (Walther, 2003), održan prije njegova nastupnog predavanja 26. studenoga 1996. (nije mi poznato, zašto ono nije bilo održano 1993., kad započinje njegova profesura u Jeni; vjerojatno taj lijepi običaj nije tada još bio uveden na sveučilišta u bivšoj DDR). Rodio se 16. listopada 1954. u Aschaffenburgu (Bavarska), gdje je položio ispit zrelosti 1975. Njegov romanistički životni put počeo je upisom na Sveučilište u Mainzu tek 1979., jer je do tada studirao pravo. Tu je 1985. obranio disertaciju *Die 'cronaca calcistica'. Zur Sprache der Fußballberichterstattung in italienischen Sporttageszeitungen*, koja je tiskana u Tübingenu, Niemeyer, 1987., u nizu *Beihefte zur ZRPh.*, sv. 213. Prof. Günther Holtus mu je i tada, i kod ocjene habilitacijske radnje, na Sveučilištu u Trieru 1990. (gdje mu je Sch. bio asistent 1987.–90.), bio prvi ocjenjivač (ona je tiskana dvije godine kasnije, usp. Schweickard, 1992a). Nakon profesure (C 3) iz Romanske traduktologije na Sveučilištu u Saarbrückenu (1990.–93.), Sch. je izabran za red. profesora (C 4) romanske lingvistike u Jeni (1993.), odakle se u istom svojstvu vratio 2001. u Saarbrücken. Razmišljajući o svom angažmanu na području deonomastike Schweickard je dobro znao da je ta tada nova poddisciplina u još nezavidišnjem položaju nego njena 'majka' (onomastika) i to iz ovih razloga: a) marginalna je u odnosu na leksikologiju; b) 'zakomplicirana' je svojom ovisnošću o trimu 'jačim' disciplinama (tvorba riječi, leksikologija i onomastika); c) nije suviše privlačna za studente naše epohe zbog svoje naglašene povijesne usmjerenosti. U svrhu prevladavanja tih 'bojazni' nastojao je potaknuti kolege koji su se htjeli u njoj okušati da joj dadu oštrije obrise (njem. "*prägnantere Konturen*": usp. njegovu završnu riječ, Schweickard, 1992a, 268), da bi, desetljeće kasnije, nakon njenih prvih većih uspjeha, dao maha svom optimizmu usprkos i tu ponovno nabrojanim teškoćama.¹⁶ S obzirom da se nije htio hvalisati, ostaje mi ugodna dužnost da sažeto ukažem na načine kojima je on pridonio njenoj konsolidaciji.

1) Sch. je, gotovo uvijek s referatom, sudjelovao na brojnim svjetskim kongresima i drugim skupovima za proučavanje vlastitih imena, što više uspio je da se na 18. kongresu (Trier, 1993., usp. Kremer, 2002) po prvi put jedna (osma) sekcija rezervira za deonomastiku (nije njegova krivnja da je dotični svezak toliko kasnio).¹⁷

---

¹⁶ Usp. Schweickard (2001, 903): "Du point de vue onomastique aussi bien que lexicologique, les dérivés de noms propres passent pour des phénomènes marginaux. Du fait, on ne contestera pas que dans l'ensemble du vocabulaire *lexicalisé* d'une langue ce type de mots – à l'exception surtout des noms ethniques – ne joue qu'un rôle secondaire. Cependant, vu la fréquence et la polymorphie des formations déonomastiques et leur contribution – surtout en emploi occasionnel – à la créativité et à la variation stylistiques, il semble justifié de prêter une attention spéciale à ce domaine. Il en découle logiquement, ces derniers temps, une nette intensification de la recherche sur cette partie du vocabulaire".

¹⁷ Kao predsjednik te sekcije (u čemu su ga pomagali Charles Bernet, Martin Gleßgen i germanist Gerhard Koß) on nije mogao utjecati na brzinu tiskanja četiriju obimnih svezaka koji su prethodili petome (u kome se nalaze i predavanja iz sekcije za onomastiku i leksikografiju).

2) U brojnim priložima u čast rođendana istaknutih kolega i kolegica (ali i drugdje) Sch. je nastojao sustavno prikazati specifične teškoće i dostignuća u onomastici i u deonomastici, dakle ono što se poznatom sintagmom zove *the state of the art*. Brojni su njegovi radovi u kojima uspoređuje s tog gledišta situaciju u raznim romanskim jezicima,¹⁸ u jednom romanskom ili u više romanskih jezika i u jednom neromanskom ili u više neromanskih jezika,¹⁹ ponekad ga zanima i samo jedan neromanski jezik.²⁰ Jedan dio tih studijica sadrži (obično na kraju), kao ilustraciju, ‘pretpremijeru’ određenih natuknica, predviđenih za *DI*, kako bi se, uz pomoć takvih “primjera”, ovaj povijesni rječnik propagirao ne samo u očima kolega, nego i odgovornih za njegovo financiranje.²¹ Nakon nekoliko usporedbi zaključio sam da se ne radi o *identičnim* tekstovima, nego o njihovim različitim verzijama (verzije u *DI* su kraće). Nije šteta da su neke od tih uzornih natuknica izašle u kraćoj verziji prije u *DI* nego u zbornicima i revijama u kojima su trebale izaći po prvi put. Zbog poznate činjenice da se stvarna godina izlaska iz tiska često ne slaže s nadnevkom na koricama, nije moguće ustanoviti sa sigurnošću u kojim se slučajevima njegova namjera izjalovila. Moguće je ipak ukazati na dva slučaja u kojima je izdanje u *DI* stvar relativno daleke budućnosti.²²

I kad bude gotov, *DI* neće napraviti izlišnim objavljivanje praktičnih priručnika koji će sadržavati, što se tiče etnika,²³ barem abecedne popise problematičnih

¹⁸ U ovoj i u bilj. 19 i 20, ponešto i u bilj. 21, ima naslova koji su relevantni po više nego jednom kriteriju. Bilježim ih dvaput, samo ako sadrže “uzorne natuknice” predviđene za *DI* ili sl. Jednog ili više romanskih jezika tiču se radovi: Schweickard (1989, 1990, 1991, 1992a, 1992b, 1993b, 1998d, 1999c). Rad 2002b uzima u obzir prodor brojnih srednjovjekovnolatinjskih likova (germanskog podrijetla) u talijanski.

¹⁹ Usp. Schweickard (1992c, 1993a, 1995, 1996c, 1996d, 1998d, 2000b).

²⁰ Usp. Schweickard (2002c).

²¹ Samo se jedan rad (1997c) ponaša diferencijalno, tj. sažeto iznosi dopune koje bi, s obzirom da ne kani uvrstiti te inače dobre natuknice u *DI*, Schweickard rado vidio u *LEI*. Velik broj ovih radova iznosi na početku genezu i strukturu *DI* u cjelini ili samo njegova drugog dijela (jedan prilog). Usp. Schweickard 1991, natuknica “veneziano”; 1993c, natuknica “Africa”; 1996a: *Articoli campione*: “Abruzzo”; “Assiria”; 1997c; 1998b, čudni lik *Bindersi* ‘dešifriran’ je u *DI* s. v. “Béziers”; 1998c, koji je održan na 19 *ICOS* u Aberdeenu propagira *DI* natuknicom “Arezzo” koja će u njegovu I. svesku izaći prije nego akti tog kongresa, održanog 1996. god.; 1999b, “Hegel”; donosi izvedenice iz prezimena njemačkog filozofa; 1999c, “Brasile”; 2002b, etnonim “Svedesi” i sl.; 2003, “eschimési” (radi se o francuzizmu algonkinskog podrijetla koji prvotno znači “oni koji jedu sirovo meso”).

²² To su: Schweickard (1999b, 2002b). Schweickard (1998d) ne kaže kani li tiskati taj rad u *DI*. Radi se o rijetkom arhaizmu za koji tal. standardni jezik ima latinizam *genero* < *Zingiber officinalis*. Ime te azijske biljke (ili samo njena podanka, koji se rabi u kuhinji i u ljekarništvu) u hrvatsko-me glasi *đumbir* (postoje i sinonimi: *isiot*, *ingver*, *đinder*). Usp. *HER*.

²³ Termin *etnik* (i njegovi sinonimi *etnonim* i sl.) ne tiče se samo imena naroda i plemena nego i stanovnika svih “zemljopisno fundiranih društvenih grupa”. Kako precizira Schweickard (1992a, 66), navodeći *Le Grand Robert de la langue française* (Paris, 1985), on znači: “Dénomination des habitants d’un lieu relativement à ce lieu (continent, pays, région, ville, village, quartier, paroisse, etc.)”.

slučajeva, tj. takvih koji nisu jasni ni mnogim Talijanima koji nemaju vremena konzultirati brojne jednojezične rječnike (jer neki od njih *ne* sadrže sve takve slučajeve). Najbolji je primjer za ono što mislim reći *eporediese* (v. i inačicu *eporediense*, *DISC*, 862) “stanovnik grada Ivrea (Pijemont)” (koji su osnovali Kelti, a Rimljani su ga zvali *EPOREDIA*). Isto vrijedi, naravno, i za mnoge etnike koji se ne tiču talijanskih realia (usp. *euscaro* (s naglaskom na početnom *e*) “baskijski”, *DISC*, 906). Neki rječnici sadrže i nizove koji na lijevoj strani natuknice sadrže dotičnu vlastitu imenicu u talijanskom standardnom liku (usp. *Nomi e aggettivi geografici*, *DISC*, 3015–3016), ali ni oni nisu potpuni, pa bi bili poželjni i priručnici te vrste (zastarjeli Cherubini, 1860, je doduše bogat, ali ponekad izmišlja).

Nažalost nisam ni u jednom stranom priručniku našao termin grčkog podrijetla *ktetik* koji je u hrvatskoj terminologiji sasvim običan, jer je nuždan (slavenski jezici razlikuju *etnike* (imenice) od odgovarajućih pridjeva (*ktetika*): *Hrvat* vs. *hrvatski*, što romanski jezici (osim djelomice rumunjskoga) ne mogu (usp. *France*, koji se smije pisati i malim početnim slovom, i *francese*). Od germanskih jezika njemački skoro uvijek razlikuje etnike od *ktetika*: *Engländer – englisch*); u engleskome se to zbiva rijetko (usp. *Spaniard – spanish*).

Nusproblemi talijanske (de)onomastike često su “slovopisni” (pogotovo kad se lik iz izvornog jezika trebao transliterirati): prije nego je njegov nositelj postao dovoljno poznat, ime *Hruščov* se u talijanskim novinama nalazilo u desetak inačica dok se nije nametnuo lik *Krusciov*. Španjolska transliteracija ima na tom sektoru posebnih problema, jer u njoj nelatiničko *h* postaje *j* (o tome v. Schweickard, 1996b). No to su u prvom redu *onomastički*, a ne *deonomastički* problemi. Brojni *onomastički* problemi nastaju za Nijemce koji uče talijanski (pa naiđu na *Ratisbona*, *Stoccarda* i sl. i ne znaju da je u pitanju Regensburg i Stuttgart), ili za Nijemce koji uče španjolski pa ne znaju da je *Amberes* “Antwerpen”, *Munich* “München”, a *muniqués* “njegov (muški) stanovnik”. Slične teškoće imaju i Francuzi. (De)onomastička znanja potrebna su i u stilistici, pogotovo kad za pristaše nekih političara postoje uz “normalne” likove, na pr. *gaulliste*, i pejorativni, tj. afektivno obilježeni sa strane protivnika (*gaullâtre* je jedan od mnogih; lingvisti se spore u tumačenju: radi li se o općepoznatom pejorativnom sufiksu *-âtre* ili o sufiksoidu grčkog podrijetla *-lâtre*, izoliranom iz imenice *idolâtrie* “idolatrija”, “slijepo obožavanje”); usp. Schweickard (1992a, 174, 175, 215, 225). Isti autor (*ib.*, 41) pozna samo jedan deonim izveden od *Berlusconi* (*Berlusconia* “insieme delle reti televisive di S. B.”); kasnija vrela, već nakon prve B. vlade, pozna-

---

U nas uobičajenom terminu *ktetik* odgovara u romanistici *aggettivo etnico*, *adjectif ethnique* itd.; usp. Schweickard (1992a, 65). Najčešće se radi o likovima koji su fonetički identični (homofoni) s likovima odgovarajućih imenica (*etnika*).

ju više desetina izvedenica iz prezimena tog političara.²⁴ I za imena nekih država i nekih naroda postoje ponekad, uz normalne likove, i pejorativni likovi.²⁵

4. *Croatica* u prvoj knjizi talijanskog deonomastičkog povijesnog rječnika (*DI*)

4.1. Opće napomene

Prije analize triju reprezentativnih natuknica koje zapremaju ukupno jedanaest i pol dvostupačnih stranica upozorio bih na dva članka (1996a, 1998c), u kojima Schweickard na široko razglaba o kriterijima kojih se držao u redigiranju natuknica za koje je uspio skupiti dovoljno građe.²⁶ Zbog uštede na prostoru ponašao se u njihovoj primjeni vrlo elastično (na pr., odlučio je da neće ponavljati natuknice o kojima je u *LEI* kazano sve bitno, ali...; netoskanski dijalektalni likovi se neće u načelu citirati, ako su nastali nakon za povijest talijanskog standardnog jezika sudbonosne 1525. god., ali...²⁷). Iako je u popratnom priručniku (1997b) sakupio vrlo bogatu bibliografsku podlogu na koju vrlo precizno upućuje tu objašnjenim kraticama, čitatelji će neke od njih tu uzalud tražiti, jer je on u toku rada stalno dobivao uvid u nove naslove (njihove će kratice postati svakome razumljive, kad izađe obećano drugo dopunjeno izdanje tog bibliografskog priručnika). Treba pohvaliti Sch. dalekovidnu odluku, da na lijevom rubu svakog stupca označi brojkama od 5 do maksimalno 45 svaki peti redak. Treba upozoriti međutim, da je malo koja stranica obrojčana do 90, jer tekstovi podrubnih bilježaka ne podliježu tom obrojčavanju i tako smanjuju za to potreban prostor. Tekst svake bilješke (u najmanjem petitu) ima na početku još sitniji eksponent, tj. redni

---

²⁴ Usp. Novelli – Urbani (1995), osobito prilog “BERLUSCAO MERAUVIGLIAIO. Parole da Berlusconi” (str. 30–35).

²⁵ Primjeri za takvu pejorizaciju navode se obično iz njemačkoga: uz normalni etnik *Pole* “Poljak” postoji i pogrdni *Polack(e)*; uz normalni naziv nove države Češke Republike, tj. *Tschechien*, čuje se i *Tschechei* koji je doduše glasovno sličan normalnom liku *Slowakei*, ali asocira na događaje iz 1938., kad je Hitlerov Treći Reich, uz pristanak Velike Britanije i Francuske, dobio dijelove ČSR; kad je u ožujku 1939. došlo do okupacije njena češkog dijela i njegova pretvaranja u *Protektorat Böhmen und Mähren*, on se neslužbeno zvao *Resttschechei*.

²⁶ U kasnijem radu (1998c, 301–306) ovako zove najvažnije paragrafe: “Aufnahmekriterien”, “Lemmatisierung”, “Aufbau der Artikel”, “Zitierweise, Bibliographie”, “Quellen”.

²⁷ Schweickard (1998c, 301–302) taj ‘kompromis’ obrazlaže ovako: “Dialektale Belege werden bis ca. 1525 berücksichtigt, also dem Erscheinungsjahr von Bembos *Prose della volgar lingua*, mit denen die Unterschiede zwischen florentinisch-toskanischer Standardsprache und italienischen Dialekten sich zu zementieren begannen. Damit ist gewährleistet, daß die wichtigsten Belege für die jeweilige Wortgeschichte erfaßt werden. Spätere dialektale Formen werden nur dann aufgenommen, wenn sie von spezieller Bedeutung für die Erklärung chronologischer, semantischer oder formaler Besonderheiten eines Wortes sind”.

broj, jedan po bilješci, bez obzira da li je ta bilješka duga jedan redak ili preko tristotine redaka (usp. *DI*, 5, 2001, str. 626–627, gdje su zabilježene inačice sa značenjem “drvena cipela” (“cokula”) u stotinama lokaliteta u sjevernoj Italiji te njihove skoro isto toliko brojne izvedenice²⁸).

Svaka natuknica počinje uvodnom informacijom u kojoj Sch. obvezno upućuje na tri enciklopedije (*GDE*, *EncZanichelli*, *EncTreccani*) gdje je obrađen dotični toponim. Ona sadrži nakon toga dug niz uputa na razne druge priručnike, zbirke tiskanih dokumenata i sl., poredan u kronološkom redu, počevši od najstarije potvrde u latinskim (grčkim) i talijanskim vrelima. Iz njih je razvidno, da se *Braza* “Brač” javlja prvi put u talijanskom vrelu 1490., *Chroacia* u sr. lat. 1229., a u tal. vrelu 1321., a *Dalmatia* (prisutna već u *ThesLLOnom*, dakle u klas. latinskom), u tal. liku *Dalmatia* (oko 1250.). Ako inačica ima više, svaka se zasebno dokumentira. Te uvodne informacije ne tvore poseban numerirani paragraf, jer nisu *deonomastičke prirode*. Potonje su poredane (svaki lik zasebno) u numeriranim paragrafima (negdje postoje i potparagrafi 1a, 1b itd.). Njihov je raspored pregledno prikazan u završnom “Sadržaju” svake bogatije natuknice. Ako ima semantičkih tvorbi, one prethode onima morfološke prirode. Derivirani etnici prethode odgovarajućim pridjevima od kojih se neki mogu osamostaliti u imenice (obično ispadanjem imenice koja tvori glavu sintagme, usp. *DI*, 5, 2001, 628, § 2b: *dalmatica* f. “tunica ampia ... originaria dalla Dalmazia e diffusa in tutto il territorio dell’Impero romano dal II secolo d. C.”; ... “nella liturgia latina come veste liturgica ...”, po prvi put u jednom tal. vrelu iz ca. 1331.). Posebno se vode sintagme kojima je “glava” bilo naslovni toponim neke natuknice, bilo neka njegova izvedenica prvog i drugog reda.

4.1. Natuknica *Bràzza*

Usp. *DI*, 3, 1999, 275. Obuhvaća, sudeći prema Sch. brojenju, retke 42–56. U stvari tu ima 11 redaka (jer su uračunate i praznine među četirima sastavnim dijelovima). Upućuje na samo jednu izvedenicu, tj. na f. pl. *bracére* “tipo di imbarcazioni” (1778, Casti, *CortelazzoParole* 37 s.),³ popraćenu problematičnim zaključkom: “Derivato dalla forma croata del toponimo *Brač*, mediante il suffisso *-era*”. U bilj. 3 čitamo: Cfr. venez. *brazzera* ‘id.’, triest. istr. *brazera*, grad. *barse-ra*, ancon. *bracera* (*CortelazzoParole* 38).²⁹ Problematične su dvije stvari: prva je važnija: ako ne postoji veza između TN i tal. naziva za “drveni teretni jedrenjak s

---

²⁸ U § 1b naslovni lik glasi *dàlmeda* f. “specie di zoccolo o scarpa di legno usata dai contadini e dai montanari nell’Italia del Nord-Est”. Najstariji su primjeri iz prve polovine 16. st. Nešto su mlađi likovi *dalmade* pl. (kraj 16. st.), *galmare* (1652.) i brojne novije inačice u furlanskoj koje *DESf* donosi pod *dalmine*. Mnogo je teže objasniti likove iz pokrajine Belluno (*dèrmene* i sl.) i iz zapadnijih alpskih područja (na pr. *ghelmarà*, *sgalbera*, *zgalmera* itd.).

jednim jarbolom s o glavnim jedrom i kosnikom s prečkom”,³⁰ onda je cijela natuknica suvišna; druga je manje važna: iako su prve tal. potvrde relativno kasne (1490., 1499.), time nije isključena mogućnost, da je talijanski u najširem smislu ‘naslijedio’ vlat. rezultat od BRATTIA i upotrijebio ga za polazište svoje tvorbe riječi. Pučkoetimološka asocijacija na veslanje (rukama), kad nema vjetra, ne mijenja ništa bitno. Ako je tako, natuknica je opravdana. Na žalost Sch. ne upućuje ni na jedno hrvatski pisano znanstveno djelo.³¹

4.2. Natuknica *Croàzia*

Usp. *DI*, 5, 2001, 605–610. Na žalost uvodni zemljopisno-povijesni prikaz Hrvatske sadrži mnoge netočnosti i poluistine te izostavlja neke bitne činjenice (i u najmanjem od triju encikl. djela (*Zanichelli*) govori se o hrvatskoj srednjovjekovnoj državi i spominju barem Trpimir i Tomislav).³² Dobro dokumentirani niz tal. likova za našu zemlju, citiran iza grčkog i srednjovj. lat. (1229), sadrži velik broj ne samo pravopisnih (*Ch/C; th/t/c/z*), nego i glasovnih (*Corvatia, Corbatia* i sl.) inačica. Lik *Corbavia* (1499) je vjerojatno ovamo zalutao, ukoliko se odnosi na *Krbavu*. Natuknica se dijeli na tri nejednako duga paragrafa. § 1 (696, dug dva poluretku) upućuje na metonimijsku vrijednost tog TN u Dantea, 1321.

²⁹ Ta se skraćena odnosi na knjigu *Memoria di parole. Dialetto tra vita e letteratura*, Ravenna, 1982.

³⁰ Usp. Kovačec (ur.) (1996, 116, sa slikom). Tu se natuknica *bracera* tumači: “(tal.: brački brod) ... nazvan po otoku Braču (tal. *Brazza*), gdje se javlja već u 15. st.”.

³¹ To su *ERHSJ* (*I*, 1971, 194–195, s. v. *brac* m.; m. pl. *braci* “konopi kojima su vezani krajevi pennuma (v.) da se mogu bracijavati, naime potezati desno lijevo, kako zahtijeva vjetar”. P. Skok locira nekoliko likova naziva *bracera*, ali nijedan na Braču); *JE* (*I*, 1998, 64, s. v. *bracàra* “vrsta mreže”. Što se tiče naziva *bracera*, “koji također spada ovamo, nije potrebno govoriti, jer je etimologija odavno utvrđena (*Skok I*, 194; *DEI* 593; *PRj.*, 54–60 (tj. Vidović, 1984, op. Ž. M.))” piše V. Vinja. Zaboravio je istaknuti nešto bitno, tj. da R. Vidović tvrdi da je *brazera* u mlet. vrelima 16. i 17. st. bila manja, nego današnja. U tim se vrelima (1576–1609) ona “ponajčešće opisuje kao omanja uskočka barka na vesla, i to sa 6–12 vesala, s ukupno 20–30 članova posade (vozača, u tri smjene i boraca) te s pomičnim jarbolom, plitka gaza” (str. 54; v. i na str. 580–581 detaljno nacrtane crteže današnje gajete i današnje (mnogo veće) bracere). Na str. 59–60 Vidović spominje razne predložene etimone, ali ne Skokov (iako *ERHSJ* postoji u njegovoj literaturi na str. XXVI). Ukratko, Vidović drži da su najstarije bracere bile veoma slične današnjim gajetama i da su se uglavnom kretale “a forza di braccia” pa dakle etimološki nemaju veze ni s Bračem, ni s bracima. Iako pozna inventar jedne bračke bracere, prodane 30. kolovoza 1805. (str. 60), ne pada mu napamet da leksem *bracera* poveže s Bračem.

³² Tu čitamo: “Stato dell’Europa centro-meridionale che si affaccia a ovest su gran parte della costa adriatica. Dal sec. I conquistata dai romani (province di Dalmazia e Pannonia), passò dapprima agli ostrogoti e agli avari, poi ai bizantini (533). Nel medioevo faceva parte del regno d’Ungheria, ed era in parte occupata dai veneziani. Dopo un periodo ottomano (1527–1603) fu inglobata nell’impero austro-ungherese. Dal 1921 fino al 1991 era parte della Jugoslavia” (605). Najbezazlenija je grješka tu datum 1603. mj. 1606., kad je na ušću rijeke Žitve (Slovačka) sklopljen mir između Rudolfa II. Habzburškoga i sultana Ahmeda I.

(“terra straniera e lontana in genere”), za što jedan tal. jezikoslovac (str. 610) nalazi paralelu u sintagmi *andare in America* (!). § 2 (606–607) studira razne likove etnika u pl. m. roda: *croàti*, *croatini* (uz *crovàtti*, *corvatti*, *crovatini*, *cravatini* itd.), zatim odgovarajuće pridjevske sintagme (*cavalli croati*, *lingua croata* itd.) i poimeničene pridjeve (na pr. *croata* f. ‘sorta d’uva di origine friulana’). Tu saznajemo također da su tal. demonstranti 1953. nazivali brutalne talijanske policajce *croati*. Uz brojne *croati* m. pl. (i sl.) (stor.) ‘soldati di cavalleria leggera’ (Montecuccoli, 1680 ca., itd.) saznajemo da E. Büchi (1996, 202) bilježi: *cravate* m. ‘soldat étranger de cavalerie légère, dans l’armée française’ (ante 1648–1835, o čemu v. i § 3). Učene su tvorbe (tako *croatismo*, *croatistica*, *croatizzare*, *incroatato* agg. ‘fatto o divenuto croato, guadagnato alla causa croata’, D’Annunzio, 1919) sve novijeg datuma. Najnoviji je pridjev *anticroato* (*CorrSera*, 26. 2. 1992.). § 3 (607–610) sav je u znaku “slavne” tal. posuđenice iz francuskog (koja je 1675. zabilježena kao *crovatta*); na terenu u Alpama talijanski naziv za “kravatu” ponegdje potječe iz tirolsko-njemačkih govora. Lik *cravatta* ne znači samo poznati odjevni predmet, već i funkcionalno slične naprave koje fiksiraju, stežu, drže na okupu i sl. razne metalne i tekstilne predmete, potrebne u tehnici, modi, kirurgiji i medicini (poznat je od 1985. i u tal. vojsci u značenju ‘fascia azzurra fissata sull’asta, sopra la bandiera nazionale’). U prenesenom smislu nalazi se u središtu raznih uglavnom glagolskih tvorbi koje znače ‘stezati’, ‘gušiti’ (na pr. lihvom) (v. najnoviju kovanicu *cravattona* f. (1972) ‘prostituta anziana che sfrutta e protegge una giovane’ (609)). Naravno, ne nedostaju *nomen agentis cravattai* (1893), *cravattificio* (zabilježen tek 2001.) i (*spilla*)*fermacravatta*. Komičan je pridjev *sancravatto* (složen od fr. *sans* “bez” i *cravatta*, po uzoru na *sanculotto*), koji znači ‘che non porta la cravatta rifiutando tale simbolo del conformismo borghese’ (610).

4.3. Natuknica *Dalmàzia*

Usp. *DI*, 5, 2001, 624–629. Ni uvod u ovu natuknicu, koja sadrži 6 paragrafa (od kojih su prva dva dvodjelna), nije besprijekoran. Iz njega nije razvidna uloga Dalmatinske Hrvatske u hrvatskoj povijesti³³ (što je previše očekivati od nekih “vrela”). Ostaju nepoznate brojne promjene u njenu opsegu od cara Augusta do druge austrijske uprave (1815 ss.). Paragrafi 1–4 tiču se raznih likova etnika: § 1 stoji u znaku m. pl. *dàlmati* (čija jednina u oba roda najčešće glasi *dàlmata*; ali postoji i rjeđe dvojstvo: *dàlmato/dàlmata*). Spominju se datirane potvrde za dalm. pse (*razza dalmata*), izumrli autohtoni jezik (*lingua dalmata*,

³³ Tu čitamo: “Regione della penisola balcanica, divisa tra Croazia, Bosnia-Erzegovina e Montenegro. Il nome di *Dalmatia* sostitui forse sotto Claudio quello della *Provincia superior dell’Illyricum* (pacificato da Tiberio)” (624).

Hervás 1785) i poseban tip kolonata (*colonia dalmata*). Tu su i politizirane izvedenice: *dalmatomania* f. “voglia di occupare la Dalmazia (da parte degli Italiani)” (1917) te ime onog koji to želi (*dalmatòmane*, 1918; id. “pridjev”, 1918). Za potparagraf 1b v. bilj. 28. § 2 tiče se etnika, izvedena sufiksom *-ico* (*dalmàtico*; 1292 ss.) i značenja odgov. poimeničenih pridjeva, kao *dalmàtica* f. (v. § 4.1). § 3 bavi se etnikom na *-in(o)*, ulogom odgov. pridjeva u sintagmama kao: *marmo d.*, *galia d.*, *lingua d.* i izvedenicom *dalmatinàte* f. pl. ‘azioni brutte’, ‘intrighi’ (koju je potpisani otkrio u jednom Fortisovu pismu iz 1778., usp. *AGI*, 61, 1976, 116) i gastronomskom složenicom *puđino in frutta alla dalmatina* (1834). § 4 se osvrće na rijedak besufiksni pridjev ž. roda *dalmatìa* (sc. *lingua*) (1501 ca). § 5 notira tročlane prijedložne sintagme u kojima je *Dalmazia* (i sl.) treći dio: *figi* (sic, mj. *fichi*) *de Dalmàtia* (1503); *miele de D.* (1503), *tela di D.* (1343). Konačno, § 6 sadrži samo jedan lik sa sufiksom *-ense* (*dalmatènse* agg., 1589).

5. Razno

Od *DI* mogu imati koristi i etimolozi (ne samo hrvatski). U njemu će naći likovne, semantičke i kronološke podatke i za likove koji nemaju veze s hrvatskim riječima (ili imaju, a Sch. to nije znao³⁴).

Upotrijebljena djela

Actes XXe CILPhR → Hilty (1993).

Akten 18. IKNF, Band V. → Kremer (2002).

ANIĆ, VLADIMIR et alii (izd.) (2002), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber.

BÜCHI, EVA 1993. “Le traitement des déonomastiques dans le FEW”, *Actes XXe CILPhR*, vol. 4, 67–78.

BÜCHI, EVA 1996. Les structures du “Französisches etymologisches Wörterbuch”, *Recherches métalexigraphiques et métalexicologiques*, Tübingen, Niemeyer.

CAPPELLO, TERESA; CARLO TAGLIAVINI 1981. *Dizionario degli etnici e dei toponimi italiani*, Bologna, Pàtron Editore.

---

³⁴ U 1° svesku *DI* nalazi se natuknica *agarèni*. Radi se o beduinskom plemenu čije je ime u srednjem vijeku smatrano sinonimom za etnike Saraceni (Arapci). *EncIt* 30, 823, ima za to ovo ‘objašnjenje’: “un semplice scherzo etimologico di San Girolamo, secondo il quale i Saraceni meriterebbero piuttosto di chiamarsi <Agareni> quali discendenti da Agar concubina di Abramo e non da Sara sua moglie legittima, ha accreditato nella letteratura latina medievale il termine Agareni come sinonimo di Saraceni”. U *ERHSJ* nema tog etnonima. *HER* donosi, s. v. *agàrjanin* m. (13): “pov. pripadnik Muhamedove vjere, musliman bez obzira na narodnost ili jezik (Turčin, Arapin itd.) // *agàrjanski* prid. 1. koji se odnosi na Turke, Osmanlije ili Arape (*agarjane*) 2. koji je nevjernički (iz perspektive kršćanstva) ◊ prema Agariji, mjestu na Sinaju”. Tko ima pravo?

- CHERUBINI, FRANCESCO 1860. *Vocabolario patronimico italiano o sia adjettivario italiano di nazionalità*, Milano, Società tipografica de' classici italiani.
- CROCCO GALÈAS, GRAZIA 1991. *Gli etnici italiani. Studio di morfologia naturale*, Padova, Unipress.
- DETI → CAPPELLO – TAGLIAVINI 1981.
- DI → SCHWEICKARD 1997a ss..
- DISC → SABATINI – COLETTI 1997.
- EICHLER, ERNST et alii (izd.) 1995–1996. *Namenforschung / Name Studies / Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik / An International Handbook of Onomastics / Manuel international d'onomastique, I–II*, Berlin – New York, Walter de Gruyter (*Handbücher zur Sprach- und Kommunikationsforschung ... (HSK), Band 11.1.–11.2; Registerband*, 1996).
- ERHSJ → SKOK 1971–1974.
- FEW → WARTBURG 1922 – .
- GDE → *Grande dizionario enciclopedico UTET*, I–XX, Torino, UTET, 1994.
- GÜNTHER, HARTMUT 2002. “Deonymische Bildung”, u: *Metzler Lexikon Sprache*. Zweite, überarbeitete und erweiterte Auflage. Hrsg. von Helmut Glück, Stuttgart – Weimar, Verlag J. B. Metzler, 142.
- HER → ANIĆ et alii 2002.
- HILTY, GEROLD (izd.) 1993. *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes (Université de Zürich du 6 au 11 avril 1992)*, vol. 4, Tübingen – Basel, Francke.
- JE → VINJA 1998 – .
- JONASSON, KERSTIN 1994. *Le nom propre. Constructions et interprétations*, Louvain-la-Neuve, Duculot.
- KOSS, GERHARD 2002. *Namenforschung. Eine Einführung in die Onomastik*, 3, aktualisierte Auflage, Tübingen, Niemeyer.
- KOVAČEC, AUGUST (gl. ur.) 1996. *Hrvatski opći leksikon*, Zagreb, L. Z. “M. Krleža”.
- KREMER, DIETER (in Zusammenarbeit mit Jean-Pierre Chambon und Wolfgang Schweickard) (izd.) 2002. *Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung. Trier, 12.–17. April 1993., Band V. Onomastik und Lexikographie. Deonomastik*, Tübingen, Niemeyer.
- LA STELLA T., ENZO 1982. “Deonomastica: lo studio dei vocaboli derivati da nomi propri”, *Le lingue del mondo*, 47, 13–18, 111–116, 208–212, 300–305, 394–399, 493–499.
- LA STELLA T., ENZO 1983. “Deonomastica: diorama conclusivo”, *Le lingue del mondo*, 48, 16–20.
- LA STELLA T., ENZO 1984. *Dizionario storico di deonomastica. Vocaboli derivati da nomi propri, con le corrispondenti forme francesi, inglesi, spagnole e te-*

- desche*, Firenze, Olschki.
- LA STELLA T., ENZO 1990. *Dalie, dedali e damigiane. Dal nome proprio al nome comune. Dizionario storico di deonomastica*, Bologna, Zanichelli. N. B. Radi se o novom izdanju prethodne bibl. jedinice, s promijenjenim naslovom.
- LA STELLA T., ENZO 1992. *Uomini dietro le parole. 500 personaggi divenuti vocaboli di tutti i giorni*, Milano, Mursia.
- LEI → PFISTER, MAX (ed.).
- LIEBER, MARIA; FABIO MARRI 2002. “Materialien für ein deonomastisches Glossar des Volgare Estense (14.–15. Jh.)” u: *Akten 18. IKNF, Band V*, 301–336.
- MANGER, KLAUS 2003. *Philosophische Fakultät. Antrittsvorlesungen IV. 1. Februar bis 26. November 1996 ... sowie Wolfram Högerebe: Abschiedsvorlesung 5. Februar 1997*, Jena, Friedrich Schiller Universität.
- MIGLIORINI, BRUNO 1927. *Dal nome proprio al nome comune. Studi semantici sul mutamento dei nomi propri di persona in nomi comuni negl'idiomi romanzi*, Genève, Olschki.
- MIGLIORINI, BRUNO 1968. *Dal nome proprio al nome comune. Ristampa fotostatica dell'edizione del 1927 con un supplemento*, Firenze, Olschki; 1999².
- MULJAČIĆ, ŽARKO 1993. Recenzija Schweickardove knjige (1992a), *Romanische Forschungen*, 105:3/4, 1993, 402–404.
- NF / NS / NP → EICHLER et alii (edd.).
- NOVELLI, SILVERIO; GABRIELLA URBANI 1995. *Il dizionario italiano. Parole nuove della Seconda e Terza Repubblica*, Roma, DataneWS.
- PFISTER, MAX 1984. “Appellativnamen im *Lessico Etimologico Italiano* am Beispiel von *Antonius*”, u: Pijnenburg, W. J. J. (ed.), *Feestbundel voor Maurits Gysseling*, Leuven, Instituut voor Naamkunde, 272–283.
- PFISTER, MAX 1985. Pretisak Pfister (1984), u: *Naamkunde*, 17, 1985, 272–283.
- PFISTER, MAX 1990. “Les noms propres dans le *LEI*”, u: Kremer, Dieter (ed.), “Dictionnaire historique des noms de famille romans”, *Actes du Ier Colloque (Trèves, 10–13 décembre 1987)*, Tübingen, Niemeyer, 261–275.
- PFISTER, MAX 2002. “Stand und Perspektiven der wortgeschichtlichen Behandlung von Deonomastika in der italienischen Lexikographie”, u: *Akten 18. IKNF, Bd. V*, 301–336.
- PFISTER, MAX 2003. “*Lessico Etimologico Italiano*”, u: *WLS*, 117–125.
- PFISTER, MAX (ed.) 1979–2001. *Lessico Etimologico Italiano*, Wiesbaden, Verlag Dr. Ludwig Reichert. Od 2001. vode taj istraživački projekt M. Pfister i W. Schweickard.
- PÖCKL, WOLFGANG; FRANZ RAINER; BERNHARD PÖLL 2003. *Einführung in die romanische Sprachwissenschaft*, Tübingen, Niemeyer.
- RION → *Rivista Italiana di Onomastica*, vol. I (1995) ss., Roma, Società Editrice Romana.

- SABATINI, FRANCESCO; VITTORIO COLETTI 1997. *DISC. Dizionario Italiano Sabatini Coletti*, Firenze, Giunti.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1988. “Bemerkungen zum (Gegen-)Stand der deonomastischen Forschung”, *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 104, 124–131. Pretiskano u: *Germanistische Linguistik*, 115–118 (1993), 555–562, s dodatkom (“Nachtrag”) na str. 562–563.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1989. “Le traitement des formations déonomastiques dans la lexicographie française, u: Kremer, Dieter (ed.), *Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes (Université de Trier/Trèves, 1986)*, vol. 4, Tübingen, Niemeyer, 242–252; “Discussion”, 252–253.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1990. “Remarques sur l’emploi des adjectifs géographiques composés du type *canado-allemand* en français”, u: Boulanger, Jean-Claude (ed.), “Le nom propre au carrefour des études humaines et des sciences sociales”, *Actes du XVIe Congrès International des sciences onomastiques (Québec, Université Laval, 16–22 août 1987)*, Québec, Les Presses de l’Université Laval, 527–535.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1991. “Semantische und morphologische Entwicklungen von Ethnika (am Beispiel von it. *veneziano*)”, u: Kramer, Johannes (ed.), SIVE PADI RIPIS ATHESIM SEV PROPTER AMOENVM. *Studien zur Romanität in Norditalien und Graubünden. Festschrift für Giovan Battista Pellegrini*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 345–354.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1992a. ‘Deonomastik’. *Ableitungen auf der Basis von Eigennamen im Französischen (unter vergleichender Berücksichtigung des Italienischen, Rumänischen und Spanischen)*, Tübingen, Niemeyer, VIII + 421 p. (Beihefte zur *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 241).
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1992b. “Ableitungen auf der Basis von Eigennamen im *Lessico Etimologico Italiano (LEI)*”, u: (Martin-Dietrich Gleßgen – Günter Holtus – Johannes Kramer (ur.), *Etymologie und Wortgeschichte des Italienischen. LEI. Genesi e dimensione di un vocabolario etimologico*, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, 105–112.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1992c. “Les modalités d’intégration des noms propres étrangers en italien”, *Nouvelle Revue d’Onomastique*, 19–20, 127–134.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1993a. “Eigennamen im Spanischen und im Deutschen aus sprachvergleichender Sicht”, u: Rovere, Giovanni und Wotjak, Gerd (hrsg.), *Studien zum romanisch-deutschen Sprachvergleich*, Tübingen, Niemeyer, 229–235 (*Linguistische Arbeiten*, Bd. 297).
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1993b. “Il ruolo della formazione delle parole nei dizionari italiani e francesi”, u: *Actes 20. CILPhR*, vol. 4, 497–509.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1993c. “Il progetto di un ‘Deonomasticon Italicum’”, *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 109, 564–577.

- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1993d. “Ethnika auf *-í* im Spanischen und entsprechende Bildungen in anderen Sprachen”, u: Kramer, Johannes (ed.), *Verbum Romanicum. Festschrift für Maria Iliescu*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 327–334.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1994. “Schweickard, Wolfgang”, u: Kürschner, Wilfried (hrsg.), *Linguisten Handbuch, Band 2, M–Z und Register*, Tübingen, G. Narr, 866–867 (sa slikom).
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1995. “Morphologie der Namen: Ableitungen auf der Basis von Eigennamen”, *NF / NS / NP, 1. Teilband*, 431–435.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1996a. “Intorno al *Deonomasticon Italicum (DI)*”, *RION II:2*, 287–296.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1996b. “Sprachkontakte im Bereich der Onomastik. Zur Integration fremder Eigennamen im Spanischen”, u: Schmitt, Christian – Schweickard, Wolfgang (hrsg.), *Kulturen im Dialog. Die iberoromanischen Sprachen aus interkultureller Sicht. Akten der gleichnamigen Sektion des Bonner Hispanistentages (2.–4. 3. 1995.)*, Bonn, Romanistischer Verlag, 359–370.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1996c. “La dérivation à partir des noms propres en roumain”, u: Iliescu, Maria / Sora, Sanda (hrsg.), *Rumänisch: Typologie. Klassifikation, Sprachcharakteristik. Akten des Internationalen Kolloquiums der Südosteuropa-Gesellschaft und des Instituts für Romanische Philologie der Universität München, Tutzing, 30. 3. – 2. 4. 1993*, Veitshöchheim bei Würzburg, Wissenschaftlicher Verlag A. Lehmann, 307–313.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1996d. “Un prezioso contributo alla lessicografia italiana dell’Ottocento: il *Vocabolario patronimico italiano o sia adjettivario italiano di nazionalità* di Francesco Cherubini (1860)”, *Travaux de linguistique et de philologie XXXIII–XXXIV*. Strasbourg – Nancy 1995–1996, Paris, 483–499 (*Studia ex hilaritate. Mélanges de linguistique et d’onomastique sardes et romanes offerts à Monsieur HEINZ JÜRGEN WOLF* publiés par Dieter Kremer et Alf Monjour).
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1997a. *Deonomasticon Italicum. Dizionario storico dei derivati da nomi geografici e da nomi di persona, Fascicolo 1°: Abano Terme – Arno*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag. Naknadno je odlučeno da Prva knjiga (koja obuhvaća šest svezaka, od kojih je zadnji izašao 2002. god.) ima podnaslov: *Vol. 1: Derivati da nomi geografici: Abano Terme – Exeter*, Tübingen, 2002. Zbog uštede na prostoru bilježim ubuduće u pojedinoj godini izašle sveske skraćeno, tj. *DI. Fascicolo 2°* itd.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1997b. *Deonomasticon Italicum: dizionario storico dei derivati da nomi geografici e da nomi di persona; supplemento bibliografico*, Tübingen, Niemeyer.

- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1997c. “Die Artikel *Atlante*, *Armenia* und *Alpi* im LEI”, *LATINITAS ET ROMANITAS. Festschrift für Hans Dieter Bork zum 65. Geburtstag*, hrsg. von Annegret Bollée und Johannes Kramer, Bonn, Romanistischer Verlag, 491–498.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1998a. *DI. Fascicolo 2°: Arona – Bordeaux*, Tübingen, Niemeyer.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1998b. “Panni di Bindersi”, *Ex nobili philologorum officio. Festschrift für Heinrich Bihler zu seinem 80. Geburtstag*, hrsg. von Dietrich Briesemeister und Axel Schönberger, Berlin, Domus Editoria Europaea, 967–970.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1998c. “Die Arbeit am *Deonomasticon Italicum (DI)*”, in: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences Aberdeen. August 4–11, 1996, ‘Scope, Perspectives and Methods of Onomastics’, Vol. 1*, edited by W. F. H. Nicolaisen, Department of English, University of Aberdeen, 301–310.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1998d. “*dabul(l)i ‘zenzero di Dabul’*”, *Festschrift für Peter Wunderli zum 60. Geburtstag ET MULTUM ET MULTA*, hrsg. von Edeltraud Werner et aliae, Tübingen, Günter Narr Verlag, 365–370.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1999a. *DI. Fascicolo 3°: Bordighera – Carinzia*, Tübingen, Niemeyer.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1999b. “Gli antroponomi nel *Deonomasticon Italicum (DI)* (articolo modello *Hegel*)”, *RION V:2*, 465–468.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 1999c. “Das Toponym *Brasile* im Italienischen”, u: *Dulce et decorum est philologiam colere. Festschrift für Dietrich Briesemeister zu seinem 65. Geburtstag*, hrsg. von Sybille Große und Axel Schönberger, vol. II, Berlin, Domus Editoria Europaea, 1469–1483.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2000a. *DI. Fascicolo 4°: Carioca – Cinto*, Tübingen, Niemeyer.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2000b. “Zur zweisprachigen Lexikographie Deutsch und Italienisch”, *Germanistische Linguistik*, 151–152, 71–86 (osobito § 4.1.5. “Eigennamen und Ethnika”, 78–79).
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2001a. *DI. Fascicolo 5°: Ciociaria – Damasco*, Tübingen, Niemeyer.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2001b. “Dérivés sur la base de noms propres (Déonomastique)”, u: Holtus, Günter / Metzeltin, Michael / Schmitt, Christian (hrsg.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL), Band/Volume I, 1*, Tübingen, Niemeyer, 891–904.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2002a. *DI. Fascicolo 6°: Danimarca – Exeter*, Tübingen, Niemeyer.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2002b. “Il nome degli Svedesi e la sua storia in italiano”, *RION VIII:1*, 9–22.

- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2002c. “Die Behandlung von Deonomastika in der englischen Lexikographie (am Beispiel des Oxford English Dictionary, ²1989)”, u: *Akten 18. IKNF, Band V*, 353–357.
- SCHWEICKARD, WOLFGANG 2003. “Deonomasticon Italicum (DI)”, u: *WLS*, 127–133.
- SKOK, PETAR 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I–IV*, Zagreb, JAZU.
- TAGLIAVINI, CARLO 1928. “Divagazioni semantiche rumene (Dal nome proprio al nome comune)”, *Archivum Romanicum*, 12, 161–231.
- TAGLIAVINI, CARLO 1932. “Divagazioni semantiche rumene e balcaniche (Dal nome proprio al nome comune)”, *Archivum Romanicum*, 16, 333–383.
- VIDOVIĆ, RADOVAN 1984. *Pomorski rječnik*, Split, Logos.
- VINJA, VOJMIR (1998), *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Knjiga I. A–H*, Zagreb, HAZU – Školska knjiga.
- WARTBURG, WALTHER VON 1922–. *Französisches Etymologisches Wörterbuch. Eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes*, Tübingen, Mohr; od 1969. Basel, Zbinden. N. B. Dosad su izašli svesci I–XXIII (od toga I–III ponovno u aktualiziranom izdanju).
- WALTHER, HELMUT G. 2003. “Einführung des Dekans”, u: Manger, K., *cit. dj.*, 225–230.
- WLS* → *Wissenschaftliche Lexikographie im deutschsprachigen Raum* im Auftrag der HEIDELBERGER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN herausgegeben von THOMAS STÄDTLER, Heidelberg, Universitätsverlag Winter. N. B. Tu saznajemo podatke za 53 projekta koji se sprovode u djelo u S. R. Njemačkoj (njima se nedavno pridružio čak i *Oxford English Dictionary*).
- WOLF, HEINZ JÜRGEN 1964. *Die Bildung der französischen Ethnica (Bewohnernamen)*, Genève, Droz – Paris, Minard.
- ZOLLI, PAOLO 1989. *Come nascono le parole italiane*, Milano, Rizzoli (osobito §§: “Dal nome di persona al nome comune”; “Dal nome di luogo al nome comune”, 71–107).

Dodatak:

Kako mi je W. Schwickard javio, krajem 2003. trebao je izaći *DI*. Fascicolo 7°: *Fabriano – Franconia*, Tübingen, Niemeyer. Analogan podatak za 8. sv. nemam. Tim svescima počinje druga knjiga *DI*. U ovome radu nisam analizirao natuknice: “Bòsnia(-Erzegovina)” (*DI*, 3, 1999, 265–266); “Cattaro” (*DI*, 4, 2000, 418); “Dignàno d’Ìstria” (Vodnjan) (*DI*, 6, 2002, 657); “Dinàra” (mònte)” (*ib.*, 657–658) i “Erzegòvina” (*ib.*, 742). Schwickard je obradio i natuknice “Antivari” (tj. Bar) (*DI*, 1, 1997, 97); “Capodistria” (tj. Koper) (*DI*, 3, 1999, 368).

Čudno je da nije obradio “Albona” (Labin), “Brioni” (Brijuni), “Buie” (Buje); “Cherso” (Cres) i “Curzola” (Korčula). Ne znam o kojim je deonimima govorio u predavanju “Toponimi et etnici croati ne *DP*” (Zadar, 3. rujna 2004.) na Međunarodnom onomastičkom simpoziju *Naming the World: From Common Nouns to Proper Names*.

Su alcuni lessemi riguardanti toponimi croati nel Primo libro del *Deonomasticon Italicum (DI)* di Wolfgang Schweickard

Riassunto

L'autore valuta alcune date importanti per la nascita di una nuova sottodisciplina lessicologica e onomastica per cui Enzo La Stella propose, nel 1982, il nome *deonomastica*. Essa studia i derivati da nomi propri (toponimi e antroponimi) diventati appellativi (e la sorte delle loro propaggini dovute alla derivazione, all'uso metonimico, metaforico, sineddotico ecc.). Ne sono nati, in varie lingue, molti nuovi nomi comuni ma anche molti aggettivi, verbi e (relativamente rari) avverbi. L'illustre romanista tedesco, che dal 1985 studia le innovazioni deonomastiche in tutte le lingue romanze nonché nel tedesco e nell'inglese, spera di poter pubblicare il suo *DI* (in tutto almeno 24 fascicoli, ossia 4 libri) dopo il 2020.

Ključne riječi: deonim, deonimizacija, deonomastiranje (deproprijalizacija/apelativizacija), deonomastičar(i), deonomastika, etnik, ktetik, nomina propria, onomastika

Key words: onomastics, deonyms, deonymization, naming, nomina propria, deonomastics, names of inhabitants, adjectives from names